

Милан Ђокић

ОКРЕНИ ЉУБАВНИ ЛИСТ

Госпођица Тинка нашла се наједаред пред очима свих. О њој се прича и овако и онако. Али, о коме се не прича. Виђали смо је увек помпезно: у свечаној тоалети, пуној волана и ришева, светлијих тонова, са неким ситним украсима и цинцулацијама да ти памет стане, а обично доминира нека боја, која ти не дозвољава да скренеш поглед и углавном ништа не видиш.

Ја сам, наравно, као неискусан двадесетчетворогодишњак, помало тврдоглаво, вајао и мењао идеал жене из снова, који се временом и сам дотеривао, сенчио и помаљао као из облака и, на мој ужас, све више је попримао облике и складност тела госпођице Тинке. На пример: њен начин намештања шешира са великим ободом и дугачким шлајером, или тај помпезни ход... Звонки алт из њеног грла, који смо памтили кроз лица јунакиња на позорници, после смо дешифровали у жаргону за кафанским столом „Зрињског”. А мени је у пустим корацима ка кући одзвањао још увек.

Гледају вас жарке, зелене очи, примећујете младеж на левом образу, памтите начин на који подиже косу, а да не говорим што ми крв жари и мозак леди пут тако бела у деколтеу, а груди као мачићи у корпи. Затресао бих главом и питао се, усамљен, чиме то она опчиња-

ва, не само мене, нажалост. Додуше, кад се у њу загледа какав трезвен брковезлија, учачао би здепасту бисту, али ко ће још о томе лупати главу осим немоћних завезанака.

Ти кафански часови које смо протраћили, не могу принети нос оном заносу што нам се упио у душу. И даље бих могао тако да не примећујем остале фрајлице, а готово да смо престали да изводимо у парк Идадије нека чедна створења, од којих бисмо измамили тек по-неки пољубац.

И док би она доминирала у лелујању кафанских зидова и наједанпут кроз муклу салу у пролазу опио нас запах журних корака и мирис најскупљих француских парфема, схватили бисмо да већ некуда одлази. Још бисмо ухватили тренутак када би елегантно подижући пешеве бунде стављала ножицу на папучицу појнтона¹. Разрез њене хаљине био је дубљи чак и од разреза хаљине гђице Јосић. Још дуго бих враћао у себи тренутак њеног полупијаног-полусненог погледа и мазно и намерно извртање у гласу. У пратњи мршавих и клатећих глумаца, или каквог кавалера у костиму из прошлих дана, личили су на сенке које су одмицале, извикујући незаслађене шале и тискајући се смешно око округлих врата. У кафанском огледалу би још увек промакла каква тетурава прилика, а тек би ме тресак пријатељске руке по рамену пренуо из замишљености.

Откуд баш госпођица Тинка, не знам? Кад бих почео да вам објашњавам, брзо бисте ме ухватили неспретног, као у првој крађи грожђа. Ви имате скоро убедљивију слику о лепотици која плови у чуну, са сунцобраном, али кад се исправи, то је делимично здепаста лепотица, јаким рамена, а кад скине рукавице, то су затупасти прсти на рукама. За чудо, дуге ноге које њишу тај диван ход, а пете су јој на ногама испуцале. Опростићете, али је тако. То може да се провери кад почне званична плажа на Вардару. Ни мени самом није све јасно. Зато ово и пишем.

Госпођица Тинка је убрзо стекла глас глумице „прима”. Узмите само у обзир те силне бачене марамике на бину. А тек цвеће? Аплаузи? Није то због, назовимо, маџег кашља или птичје славопојке, или због полупразне сале. Како је она умела да одигра плач после монолога, а и то је било искрено, верујте, са правим сузама. Чак су је и ученице из женске гимназије, на недељним матинеима понекад, кад се давао онај комад од Шилера (који се у то време дуго давао, чак је и у школској лектири), просто обожавале, како је умела да се заплаче, а не само уважене госпође и собарице, које су повлађивале њима.

Док су је ван сцене у нечему подражавале, а јавно умногоме осуђивале, ход и њене манире од Позоришта до „Зрињског” и нарочито оно на маскенбалу кад се чекала нова 1930. година у истој кафани. На пример, понеке госпође које држе до себе, гнушале су се што госпођи-

ца Тинка не крије своје удвараче. Чак, није разликовала обожаваоце од удварача. Или, претпоставићете, није хтела да их разликује. Није крила ни своје симпатије, чак ни своја пијанства, као ни своје церемонијално бачене подвезице, онда на маскенбалу док је играла на столу...

Нико није могао као госпођица Тинка. Весели живот се простирао свуда и обливао све, као кафански смех. Тај живот је текао у свим облицима. Да до сада није извирао, не кажем: било га је и много горег, скривеног по таванима, сенарама и кукурузиштима. И то је било за неке стидно. Али показивати отворено све са укусом дивљих бобица чак, ако бих могао да кажем, и са раскалашним укусом – и то је ваљда била нека уметност.

И њене улоге су биле такве. Оне су нам показивале да и наивке нису баш тако наивне, а да оне раскалашне могу да буду тако страсне или очајне. Била је слободна да у таквој глуми без намештања бљесне полунага, или у интимној гардероби, као нпр. падање паравана за време пресвлачења у актовкама. Тај занос у полутами може само да се одигра у нашој распаљеној и неутаженој машти, са живахним бојама церкања – ах, какви смо били, нежни до лудила, све сами поручници и студенти, раскопчаних мундира и руку утрнулих од плескања.

Знам да нам се много допадала Емина што доводи до паклених мука Селимбега Зулумћара, а како је тај комад био популаран код публике, и ту је госпођица Тинка добила поене и од особа од којих се никад не би надала. И многи су јој опростили врцкаво понашање намигуше и нанизане удвараче на сваком прсту, само да њихова глава породице не наседне. Јер, глумци су глумци...

Никад нисам ни помислио да би она могла са мном да губи време, чак и онда када се уселила у слободну собу у нашој кући код газдарице, у ону најсунчанију окренуту југу.

Код газдарице смо се удобно укотвили. Њу, углавном, нисмо виђали, али је стара рачунџика, својим проницљивим лицем и кљуцајућим погледом, као у средовечне Туркиње, која пресреће жудне момке пред својим чељадетом, показала добру вољу. Пошто смо уз кирију одбројали и „част”, Подгорац и ја смо уз понуђену кафу и јадање на живот, добили пристанак да можемо без ограничења да имамо посете пријатеља и пријатељица. То нам је мало одшкринуло нека до тада забрањена врата. Могло се рећи да је све наилазило као добра карта треф кец.

А госпођица Тинка?

Два до три месеца нисам је сретао у ходнику. Само се мувала, увек у послу, стара, здепаста собарица, тужних очију, нечујног хода и спремала њену собу ћутећи, не проговарајући ни са ким иједну реч. Причало се чак да јој је то рођака, коју је госпођица Тинка унајмила, плаћала и редовно водила са собом. Натуцали смо у неизвесности, да ли је она резервисала собу да би је само имала и да ли, опасница, ми-

сли да се усели.

Кућа је имала ту погодност што је била недалеко од Позоришта, и смештена такође на левој обали. Па, иако је ходник био мрачан, све би понекад оживело – на-по-кон – од веселих гласова и песме, и од раздрешених физиономија у позајмљеним фраковима и чакширама са славима и фесовима. То се више пута понављало, чак и после бедних, смотаних реприза. Сретали смо тада веселе кликтаве сподобе, које су шућале, саплитале се о поњаве, док би рецитовале нешто, важно намештених гласова и дувале ми, нешто своје лично, најчешће поспаном и скрханом од дреждања у отвореним вратима.

Почели смо да се ословљавамо са „добар дан”. Тада је, наједанпут, као кад се окрене лист, настао миран период у ходнику. Јутарњу кафу са Подгорцем попио бих најчешће на ногама, а недеље нисам рачунао ако не чујем њен ход. Скоро цели дан бих провео у напетом и отровном ленчарењу, и после војничког ручка у менажи, уз поподневну кафу, опет бих глачао лактове, а очи ишчашавао по стази. Најзад би се, после дугог и жудног упијања звукова из њене собе, појавила и прошла ужурбаним моћним ходом и одговорила на комшијско „добар дан” своје загонетно и тешко, уз заустављени смешак и поглед који се памти. Ја бих после Подгорца изненада шакестином по плећима, а он би ме прошашољио језичином да се опет заносим.

*

Тог недељног преподнева кад је са улице био жагор липа у цвету и разноразних гласова, а небо отебло као пред кишу, и у нама се проламали тајанствени простори, госпођица Тинка се наједанпут појавила, у недоба, јер се њена врата не отварају пре ручка. Трупкање нанула нисам ни приметио, а на оштро куцање врата, морао сам да скачем са столице, пун несхватања, и кад је плуснуло изненађење, шта ћете, мирно сам је пропустио, без речи и гледао сам је прибирајући мисли, када ми се обратила тоном и начином као да се познајемо годинама.

Зајечала је наједанпут за помоћ оним алтом, мало промуклим. Помоћ? Надувена лица, у домаћој атласној хаљини са розе колутима, ходала је неелегантно, сручила се на софу, међу отворене књиге, као вилин коњиц у купус. Повезане главе неком марамом и избечених очију да сам се преплашио, тражила је најобичније таблете. Извињење је просула нагло и мукло. И опет њен алт – онај добро познати глас са сцене – који се сад котрљао као клубе кад се испусти на под, иде, иде према мени. Мени упућен! За дуго није имала овакву мигрену.

Као да се бранила од болке, почео је њен монолог. Причала је док сам кувао чај, тражио „Бајеров” аспирин, причала, уз сркање; ни-

је испустила причу ни кад је глава мало уминула. И отишла у своју собу. Био сам ван себе. Легао сам касно и укочена погледа пробдео целу ноћ.

Сутрадан сам заузео бусију. Прећутао сам пред Подгорцем редослед збивања. У ходнику сам ослушкивао и цецио као каква барска птица очигледно, и, чинило ми се, дрско. Понекад бих истрчао на крцкави патос и ослушкивао из тајанствене собе, час љутиту вику, час плач, а покаткад мир међу маслинама.

А ја ко пањ (на коме је неко заборавио љубавно писмо).

Тада сам схватио психологију празне собе. Ништа, брајко. Немаш шансе.

Онога дана кад сам се спремао на један измишљено важни састанчић, појави се наједанпут њена стварна прилика у вратима:

– О господине! Куда? – навратила је да спречи један пуцањ од самоће у празнини. Дошла је, значајно рече, јер сам је позвао. Позвао? О колико пута! Ћутим, црвеним.

Тада позвах дечка и кад се врати са корпицом са колачима, ми смо већ увелико у шест. Без шминке завалила се на софу, господствено, отмено, меко. Причала, испитивала, посматрала. Изненади ме то меко лице без шминке, изгледало је ситније, а две нежне боре око уса на давале су јој израз веће озбиљности.

Мислим да смо почели – с неба па у ребра.

Нетремице ме је гледала кад сам јој изређао где сам јој све аплаудирао.

„... А кад сам играла Хармију... Она воли Лисандра и они због горке судбе хоће да побегну. Састанак у шуми. Летња ноћ осута звездама... А сценографија? Само стрепим да не падне, опустило се платно, лелуја стабло код сваког протрчавања статиста... То мора бити тајанствена и зачарана шума, по којој шећу виле и полубожанства. Све је у благој хармонији, а заносни мириси лебде.”

Приметих изненада како је музика у томе... ал она већ:

„Менделсон. Музика просто шуми, пролази, бруји као дах шуме, упија се у чула... Без ње не бих могла одиграти ролу.”

Напоменух о прелепој, скерлетној хаљини у оном француском комаду...

„Мислите на Бланшету... Имала сам ту више пресвлачења... Ах, Бланшета! Добила сам највише аплауза, јер се овдашњој публици допало да се сеоска девојка враћа родитељима. Она је сентиментална, образује се са аристократским девојкама, машта о Паризу, као и све маштарије стил Луј XV, и наравно о лепом и богатом витезу... То пали... Кад се враћа дому све јој је јадно, навикла се на други а-м-б-и-ј-е-н-т. Тако је и мени било овде. Одбија да се уда. У публици протести... Толики удварачи! Досадно! Патње!... И тада у трећем чину крешчен-

до, пуна болне немоћи... то је кулминација... то сам осетила на сцени, ни сама не знам како. Тада сам резигнирана и очајна дала све од себе, баш у трећем чину.. Публика је осетила... И наградила ме аплаузом... А у гардероби букет од шездесет седам каранфила..."

После смо преплитали о свему, као два препотопска голуба, док она куша један по један гриз од сваког колача и запиткује зашто када-иф или пелта, зашто „долдрма” по турски:

„Ви сте нешто много тога турског припремили себи за уживање, је ли!”

Распредио сам о детињству на турској калдрми, овде недалеко на углу Ретке Букве и Брегалничке, где смо становали, о Марковом крушчету, о овчарима и изворима на Водну, о Галибеговом Јазу...

Колико сам ја сликао себе из прошлих дана, толико она о себи ни реч.

Само понекад би измазуљала кроз зубе: „Дај, спусти се мало на земљу. Ти си у угоднијем положају, јер ми се свиђаш. Али ја сам за конкретност, не знам да ли икоме могу да будем верна. То није у мојој природи. Ја, заправо, тек живим када сам у улози казалишних јунакиња... И то ја тако страсно доживљавам.”

Као да ништа није рекла, после тога:

„То је тако досадно када – све лепо! – љубавници једно другом ’Лале–Миле’. Ја тада просто имам потребу да то пореметим. Нећеш ме погрешно схватити, али ја морам остати слободна. Немаш ваљда предрасуде.”

Па пошто ме је значајно погледала:

„Па то је просто из одушевљења. Погледај мало на живот. С моје тачке... Не мислиш ваљда да бисмо требали да заменимо улоге, па да ја парадирам као генерал са еполетама, а ти да се клизаш по даскама.”

Ускоро смо постали устрептали и жучни љубавници. Тада сам за сву неисказиву и опору сласт добијао противтежу у мучним ишчекивањима. Соба ми је свањавала пуста кад би она отишла и за дуго би шуштала њена хаљина, одзвањао тај немогући звонки смех, мешале се поједине речи.

Свој глас нисам осећао. Само шапат.

Стрепо сам да нас неко тајанствен са штапом не уходи. Откуд? Ко би? Стара газдарица са турским навикама? Смешно! – и питао сам се излазећи на светлост дана, гледајући сенке у огледалу, да ли је наша љубав забрањена? Ноћни шапати су клизили у дане, одвојени, заносили смо се на шеталишту за тренутак. Стрепо сам. Срећа је букнула као цвет на буњишту, али мени се чинило да му прилазим са друге стране. Нисам осећао себе док сам лутао улицама, сам. И после стрепо од новог сусрета, а он је био решен. Зар се стрепи од среће, још нераспаковане? Смешно. Са том мишљу бих легао скрхан као по-

сле одсудне одбране, затворен у тишину и рањен неразумевашем: Ти се не уживљаваш. Ти си одсутан.

Тражиш је, а не налазиш. А она живо испитује, као и свака опи-
пљива љубав. И тражи те исто тако узалудно...

Увек: те пробе, представе, одласци на два-три дана.

А ја понекад не могу ни сат без ње.

И касније је тако ненадно ишчезавала, измиголећи се из мог за-
грљаја као горски поток.

Неколико месеци смо као љубавници пламтели, скривени, као
под покривком тешких тканих губера. Потрајало је неколико векова
у неколико месеци. А ја нешто записујем кад ни један уздах у своме бо-
гатству не може да се искује или преточи на хартију.

Смеј се, читаоче, мојој немоћи!

Убледао, усукан, са тајанственим смешком око усана одлазио бих
у касарну и застајао понекад међ војском у пола речи. Пред стареши-
нама профирцао бих у пролазу са наклоном, као да сам глумац у ше-
ширу уместо прописног поздрава: лакат, угао, мирно, тачно. То ми
пролази кроз главу, све знам боље и јасније него раније, али прикаче
се омашке.

Неким дахом сам мерио људе : по мирису, речима, не изговореним,
него изостављеним, оно што само ја разумевао у том тренутку.

Подгорац који је трпео и ноћивао чешће ко зна где загледао би
ме као бенгалски стручњак за љубавне јаде:

„Ти као да си ударен мокром, јаребичастом чарапом”.

Једном је из једне мале седефасте шатуле извадила хрпу писама
белих, розе, жутих, као птице, плавих и намирисаних, са срцима, а и ис-
писаних кривим рукописом као живински отисци. Рекла ми је да их
има и од стидљивих матураната и од ожењених лекара, а чак и од сре-
довечних трговаца. Ови су чокалијски смешно писали, нудили бомбо-
не и чоколаде. Нека писма стоје још неотворена месецима. Нека их,
каже немарно, има времена, прочитаћу их.

Фотографије није хтела да ми покаже.

У моју собу је долазила касно увече и одлазила пред зору.

Боже, како ме је мучила!

Огрнута мирисним огртачем или кућном хаљином, при упаљеном
светлу у два сата ноћу, знала је да ме окриви, када је нагло прелазила
из пређашњег мазног у тврдо и осорно:

„Хоћеш ли ме испратити!”

И док сам се неспретно и тромо облачио, палила би цигарету за
цигаретом и започињала: ово више нема смисла, нити потреба да се
састајемо – па би се тек на споредном колосеку завршило мирније:

„Шта се с тобом дешава. Ти ме не волиш.”

Али ја се нисам усуђивао да јој кажем да сам и сам скуп струна од

истог извора, које и саме траже душе виртуоза.

Што је код мене бивало замршеније, као у кривом огледалу, то је код ње постајало јасније.

Следеће виђење је нудило све у реду.

„Ништа не питај, ништа не тражим” – мрсила би одсутно и пребацивала ми да ће ме волети све док не почнем да набацам другачије скројене реченице: Немој ни у сну да помислиш да ми купујеш неки поклон.

Само је рекла опет, док сам био спављив, као закаснили дежурни:

„Љубиша! Официрчићу драги!... Ти си другачији”

Још је распредала, док сам се распадао од потребе за сном: „Немој се заносити. Имаш ме, али немој ме ограничавати. Да ли сам ти то већ рекла?”

Па додала: „Слушаш ме, или не слушаш, као мала динда”...

На крају већ по ко зна који пут разложно:

„Видим ја да се морамо растати... У мушким главама је увек једна скривена доза за поседовањем.

Сви ви хоћете да изузетне тренутке претворите у свакодневно тра-ла-ла... А и ти? Упитај се да ли си ми припадао и онда када ниси могао да сакријеш забринутост због некакве, не знам баш колико важне војничке заврзламе.

На растанку ми је кријући поглед разглабала дуго и неповезано:

„Слушај ме добро... и не упадај ми у реч док не завршим”. Извадила је мали предмет који се пресијавао... „Ово је за тебе”... Она се неће заљубити... „Пошто ти ниси хтео да пресечеш, мени припада та незахвална улога. Неће ти сметати што је на табакери написана по света мени, „Госпођици Тинки од тога и тога”. Нећу те мучити што је ту његово име написано. Име ништа не говори. Јадник! С њим баш нисам хтела ништа да ризикујем. Није жалио труда, ни новаца, а није добио ништа. Други добијају више, чак и незаслужено... Докле ћу ја само губити?”

Заплакала је ситно, скривено. Нисам јој видео лице, само рамена која су се тресла. На моменте је личило као на сцени, али туга ме је притискивала попут тесне кравате, презнојавао сам се. Кад сам остао сам, знао сам да ме чека опет да уђем на тесна врата и да се радујем свим обичним, свакодневним стварима.

И да потражим Подгорца...

Морам признати да ми њено понашање није било јасно.

У описаној тескоби у вароши на Ибру, кад сам је сањао скоро сваке ноћи, написао сам јој писмо. Није одговорила.

Три године прођоше лист по лист.

*

У време цветања бехара, већ сам био сигуран у себе, у белим рукавицама, шетач крај Миљацке, која се једног априла пресијавала као поквашен тепих.

И ко би рекао да ћемо се на том парчету света срести поново. Изненађење за обоје: Тинка, ти!... Официрчићу, дај да те цмокнем! – исти замагљен поглед, а гледајући озбиљно чело видим да није све ишло лако. Међу непознатим светом, ашчијама и ефендијама и доконим хамалима, профил познате фигуре сад ме привлачи још више:

„Како си? Само што те нисам прошла... Не псујем баш... Колико остајеш? Већ си годину дана овде, а ретко у позориште... Послови. Баш лепо! Добро. Није баш... Мати је још увек са мном. Она најбоље брине... Али побољева од артритиса. Лечим је...”

Значи: мајка! – наједанпут, као слика из музеја, пред очи ми изађе она тајанствена жена, уморних и тужних очију.

Она пристаје на моје садашње предлоге.

Подсетили смо се оних дана као кроз прозирну хартију, омамљени у соби, са сликом две Холанђанке у клонпама и ветрењачом на лустеру.

И уместо свих некадашњих речи из времена тескобе крај ибарске загонетке, сад ништа не рекох. Само се сетих како сам дуго бдео над хартијом пре него што сам залепио марку.

Сад сам тихо, мангупски, да се не увреди, пребацио женском немару што ми није одговорила. Само се загонетно насмејала.

„Нерадо пишем писма. Невешта сам да их састављам.”

И на моје запрепашћење, устаје, као Софка или Марушка, огрће чаршав и почиње:

„Драга моја Тинка,

кад будеш читала ово писмо, сетићеш се оних часова, када смо устрептала срца трагали једно за другим. Можда су ти тренуци били права срећа... И може бити због тога тешко одрживи... Док седим у мрачном собичку далеко од тебе, тесно ми је и тешко. Ја све ћутке прихватам. И знам да ми је лакше кад могу на тебе да мислим. И ми можда умемо више да осећамо у ономе чега смо лишени, него када смо задовољни сасвим. Ја сам имао и једно и друго. Дубоки траг твојих очију ме прожима топлином, а твој глас прати ме у тишини крај непознате реке. На тебе и на твоју љубав више немам право...”

Прекинула је за тренутак:

„Јесам ли пропустила коју реченицу?...”

„Покушавам већ стотину пута да замислим твоје лице. Оно ми се показује у детаљима неважним и остаје и даље загонетно.

Знаш ли за бескрајне токове усамљености која се зове патња? Или се сада другачије осећа, у модерним временима? Знаш ли како могу би-

ти дуги ноћни часови, кад одјекују пуцњеви тишине? Баш тако.

И ко зна да ли ће икад бити објашњена игра твоје недокучивости. Хтео сам да сачувам један део тебе, и то онај од првог твог појављивања у вратима стана, и то је варка, јер треба дати целог себе. Чини ми се да бих ти се сада могао предати сав без остатка, или самој љубави...

И када сам последњег дана долазио до твојих врата новог стана, оклевао сам и вратио сам се без речи. Никог нисам срео. Али да сам те срео у том тренутку, не верујем да бих ишта био у стању да ти кажем, само неколико муцавих речи...

Помишљао сам на љубав у другом граду и на другом месту с тобом. Ја бих тада клекао без стида и рекао бих ти : – Ево ме, прими ме какав сам. И ја тебе примам онакву каква јеси. Све заблуде су уступиле место оном чистом осећању, које је ту негде боравило...

Мислио сам да се може схватити за само један тренутак једна жена. Али понекад је потребан читав живот да се упозна права особа и доживи љубав у свим њеним видовима.

Ја сам кроз све то морао да прођем и сада стојим пред тобом и гледам у твоје очи. Сада је све јасно, разумљиво и отворено у свет, који по невероватном кругу ту почиње и ту се завршава. Био бих срећан кад бих те нашао, тако да престаје бити важно да ли ћеш одговорити са: да или: не!

Љубиша”

„Официрчићу драги! Никад у животу нисам примила овакво писмо. Ипак ти се нећу вратити...”